ספרי מוסר · ראשונים

מבחר הפנינים

רבנו שלמה אבן גבירול

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מבחר הפנינים

רבנו שלמה אבן גבירול

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מבחר-הפנינים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
פרק ב 8
פרק ג 9
פרק ד 10
פרק ה 10
פרק ו 11
פרק ז 11
פרק ח 11
פרק ט 12
פרק י 13
פרק יא 13
פרק יב 14
פרק יג 14
פרק יד 14
פרק טו 14
פרק טז 15
פרק יז 15
פרק יח 16
פרק יט 17
פרק כ 17
פרק כא 18
פרק כב 19
פרק כג 19
פרק כד 19
פרק כה 19
פרק כו 20
פרק כז 20
פרק כח 21
פרק כט 21
פרק ל 22
פרק לא 22
פרק לב 22
פרק לג 23
פרק לד 24
פרק לה 24
פרק לו 24
פרק לז 24
פרק לח 25
פרק לט 26
פרק מ 26
פרק מא 27
פרק מב 27
פרק מג 29
פרק מד 31
פרק מה 35
פרק מו 36
פרק מז 36
פרק מח 37
פרק מט 37
פרק נ 38
פרק נא 38
פרק נב 38
פרק נג 39
פרק נד 39
פרק נה 39
פרק נו 39
פרק נז 39
פרק נח 40
פרק נט 40
פרק ס 40
פרק סא 40
פרק סב 40

פרק סג 41
פרק סד 41

פרק א

אמר החכם. בחכמה. החכמים משלימים גמול הבורא. ומגיע [האדם] לעבודת האל בחייו. ולשם טוב אחרי מותו:

ואמר. אין לך דבר שמחדד השכל. כמוסר וחכמה. ואין דבר שמורה על דעת הדעתן. כמנהגו הטוב:

ואמר שאלת החכם. חצי החכמה. ופיוס בני אדם. חצי השכל. וסדר ההוצאה. חצי הספוק:

ואמר איזה אדם ראוי למלוך? אמר חכם שמלך. או מלך שידרוש [החכמה]:

ואמר ראוי למחזיק בחכמה ובצדק. שלא ירא משום אדם: ואמר הצדיקים אינם יראים כי אם האלהים לבדו:

ואמר אבדת השכל. אינה נמצאת. והחכמה נוטה עמו. באשר הוא נוטה:

ואמר הטורח בבקשת החכמה ובמוסר מקנה העטרות. והנזירים יעשו העטרות מזהב הלשון המדברת. ויושמו בראשי אוהביהם:

ואמר הטורח בבקשת החכמה והמוסר. טורד מקנות [י"א מקצות] העונות והעבירות. מביא האדם למאוס בעולם כלה. ולאהב עולם הקיים:

ואמר במקום המשתה והשחוק. לא תשכון החכמה. אבל היא מגורשת משם:

ואמר מי שחננו הבורא חכמה. לא ידאג להפקד הצער והיגיעה [כי אחרית החכמה השלום והמנוחה ואחרית הזהב הכסף הצער והיגיעה]:

ואמר החכם. איני דורש החכמה לתקוה שאבוא עד קצה. ואגיע עד תכליתה. אבל אדרוש אותה שלא אהיה סכל ואין ראוי למשכיל זולתו:

וצוה החכם לבנו. בני אל תהי חכם בדברים. אך היה במעשה. כי החכמה שבמעשה. תועילך לעולם הבא. ושבדברים בכאן תשאר:

וצוה החכם את בנו. היה יושב לפני חכמים. שאם תדע ישבחוך. ואם תסכל ילמדוך. ואם יעידו לך יועילוך:

ואמר לי ספור הכסילים. אסירי המות. התירו מאסרכם בחכמה.

ואמר לולי החכמה. לא היינו מבקשים המעשה. ולולי המעשה. לא היינו מבקשים החכמה. וטוב שאניח אותה מפני שלא אדענה. משאניחנה ממאוס בה:

ושאלו לחכם מפני מה חכמת יותר מחבריך? אמר להם מפני שהוצאתי בשמן יותר ממה שהוציאו חבירי ביין:

ואמר. גוף בלא חכמה. כבית בלא יסוד:

ואמר מי שנודע בחכמה. מביטין אליו בעין ההדור:
ואמר שתוק ותנצל. שמע ותלמוד:
ואמר אין דבר שמועיל לאדם כדעת מעלתו והשגתו שכלו בחכמה וידבר בפיהם:
ואמר. האדם חכם בעודנו מבקש החכמה. וכאשר יחשוב שהגיע אל תכליתה. הוא סכל.
ואמר לא הנחילו האבות לבנים דבר שהוא חשוב מן החכמה. כי האדם קונה הון בחכמה. ומאבדו באולת וישאר חסר כל.
ואמר אם תכנע לדרוש החכמה. תכובד כשדורשין אותה ממך:
ואמר החכמה. היא היחוס הגדול. והאהבה. היא הקורבה הקרובה:
ואמר. המלכים שופטי הארץ. והחכמים שופטי המלכים:
ואמר. רצון החכם בחכמה. ורצון הכסיל באולת:
ואמר מה טוב המעשה. תיפהו החכמה. ומה טובה החכמה תיפהו המעשה. ומה טוב המעשה תיפהו הנחת:
ואין דבר שנלוה אל דבר. טוב מן הענוה אל החכמה. ומן היכולת אל המחילה:
ואמר מי שמתעסק בתורה. לא יתכן שיהא צוארו עב וגופו שמן:
וצוה החכם את בנו. היה חכם. ולמד. ומאזין. או אוהב החכמה. ואל תהי החמישית פן תאבד:
ואמר אין ראוי שתתבייש לשאול כאשר אינך יודע. כדי שתדע. ולא תתבייש כששואלין ממך מה שלא ידעת. לומר איני יודע:
ודע כי מעלת השכל מן האמונה. כמעלת הראש מן הגוף. כשיאבד הראש. יאבד הגוף. וכאשר יאבד השכל. תאבד האמונה:
ואמר ערך כל אדם כפי מה שהוא יודע:
ואמר אם בני אדם יכבדוך לעושר או לשררה. אל יערב לך. כי הכבוד ההוא יפנה בפנותם. אבל יערב לך אם יכבדוך בשביל החכמה או בעבור יראה או בעבור מוסר:
ואמר דומים החכמים בארץ. למאורות בשמים:
ושאלו לחכם מי הם יותר גדולים. החכמים או העשירים? אמר החכמים:
אמרו לו אם כן מפני מה החכמים בפתחי העשירים יותר מהעשירים בפתחי החכמים?
אמר מפני שחכמים מכירים מעלת העושר. והעשירים אינן מכירין מעלת החכמה.
ואמר אין שפתי חלקות מדת המאמין אלא בבקשת החכמה:
ואמר תחלת החכמה שתיקה. שניה לה שמיעה. שלישית זכרון. רביעית מעשה. חמישית מורה:
ואמר כשתשב בין החכמים. יהי רצונך לשמוע יותר מלדבר:

ואמר מי שעובד כראוי את השם ילמדהו ה' את החכמה ויראו את מבועיה מלבו על לשונו.
ואמר אין האדם חכם עד שיהו בו שלש מדות. שלא יבזה מי שהוא קטן ממנו בעודו דורש את החכמה. ואל יקנא במי שגדול ממנו בממון. ושלא יקבל שכר על חכמתו:
ואמר שאל את החכמים שאלת השוטים. ושמור שמירת הנדיבים:
ואמר הטובה שבמדות האדם. שיהיה שואל:
ואמר מי שלבש בבקשת החכמה לבוש הבושת. ילבוש מהכסילות אפוד מעיל. ועל כן תקרעו מעיל הבושת בבקשת החכמה:
ואמר כל מי שרבו פניו. תמעיט חכמתו:
ואמר החכם: מצאתי החכמה בין הבושת והסבל. ושאלת הכסיל בין הבשת והגאוה:
ואמר עם הפחד. תאבד תקוה. ועם הבשת חסרון החכמה:
והחכמה אבדת המאמין. צריך שיבקשנה אפילו בידי הכופרים:
וצוה החכם לבנו למד את החכמה. כי אם תהיה קטן עם זה תהיה גדול עם אחר:
ואמר כמה מגונה הסכלות בזקן.
ואמר למד חכמה למי שאינו יודע. ולמוד ממי שיודע. וכאשר תעשה זה תדע מה שלא ידעת. ותזכור את אשר ידעת:
ואמר בקשת החכמה בימי הזקנה כתיו על החול. ובקשת החכמה בימי הנערות כפתוח על האבן:
ואמר אל תמסרו החכמה למי שאינו ראוי לה פן תחמסוה. ואל תמנעוה מאנשיה פן תחמסו אותה. ואל תגמלו רשע כרשעתו. פן יאבד שכרכם אצל הבורא:
ואמר הזריזות. שתשמור מה שצוית בו לעשות. ותעזוב מה שלא צוית בו.
ואמר החכם. לא יגנה אותו הרש. ולא תעבירהו התאוה. (י"א תעבירהו):
ואמר כי כסיל השיב על אדם חכם. אמר לו החכם אם היית יודע מה שאני אומר. לא היית מבזה אותי. או אם לא הייתי מכיר מה שאתה אומר. הייתי מאשים אותך. אך לא ידעת את אשר דברתי. על כן האשמתני. וידעתי סכלתך. ודנתיך לזכות:
ואמר כל חכמה שלא ידובר בה. כמטמון שאין מוציאין ממנו:
ואמר החכמה שני חלקים. החכמה שבלב. היא החכמה שמועילה. והחכמה שבלשון. מבלי מעשה. והיא טענת הבורא על ברואיו.
ואמר דעות בני אדם ארבע. יודע ויודע שיודע. חכם. שאל מאתו. יודע ואינו יודע שיודע. תכירהו ועזרהו שלא יהא נשכח. אינו יודע. ויודע שאינו יודע. למדהו. אינו יודע והוא מראה. בעצמו שיודע. סכל [הוא] הרחיקהו:

ואמר אל תאמר במה שלא תדע. אדע. פן תחשד במה שתדע:
ואמר אין מדה שאחריתה לטובה כאמונת אלהים. וכבוד האבות. ואהבת החכמה. ושמוע מוסר:
ואמר מעשה הכסיל בעת חטאו שמאשים בני אדם. ומעשה מבקש המוסר שמאשים את עצמו. ומעשה החכם החסיד שלא יאשים לא עצמו ולא אחרים:
ואמר אל תבוש לקבל האמת מאיזה [מקום] שיבא אפילו מאדם פחות:
ואמר מי שמתחכם מבלי חכמה. כחמור הרחים סובב סובב ואינו זז ממקומו:
ואמר חמלו על נכבד שנקל. ועל עשיר שנורש. ועל חכם שנפל בין הפתאים.
ואמר אין מי שצריך לחמול עליו. כחכם שנפל עליו דין כסיל:
ואמר אל תשליכו הפנינים לפני החזירים. כי אינם עושים [בהם] מאומה. ואל תמסרו החכמה למי שאינו יודע מעלתה. כי היא יקרה מפנינים. ומי שאינו דורש אותה רע יותר מהחזיר:
ואמר החכם שאינו עושה בחכמתו. תוכחתו נופלת על הלבבות. כאשר יפול הגשם על האבנים. ואמר מי שאין דבריו דומין למעשיו. הוא מבייש [מעשיו ועצמו] ואת נפשו. על כן כשיצא הדבר מן הלשון [בלי לב] לא יעבור האזן:
ואמר אין אדם מכיר בטעות מלמדו. עד שידע המחלקות:
ושאלו לחכם האיך נאה לזקן שילמוד? ואמר אם הכסילות גנאי הוא לו. הלמוד נאה לו:
ואמר ארבעה דברים אין אדם חשוב מתגדל בהם. שיקום ממקומו לאביו. ושיכבד אורחיו. ושיעיין [ענייני] מרכבותיו אפילו יש לו מאה עבדים. ושיכבד החכם לקחת מחכמתו:
ואמר מי שיושב בין החכמים מכובד. ומי שיושב בין הכסילים נבזה:
ואמר הזהרו מן הכסיל שעובד. ומן החכם החוטא:
ואמר בקשת החכמה כחפוש המטמונים. ולא יערכנה זהב ופנינים:

פרק ב

אמרו לחכם. ספר לנו מהו הבורא? אמר הדבור במה שלא יושג אולת יחשב. והמחלוקת במה שלא תגיעהו המחשבה. חטא הוא:
ואמר שחכם נכנס על אנשים שהיו חולקים בדברים. אמר להם לא תשלם לכם העצה. אמרו לו ולמה? אמר להם שהעצה היא ההסכמה:

פרק ג

אמר החכם. קרן המשכיל ענוה. קרן כסיל עזות. ועקב כל ענוה שלום:
ואמר החכם אני שומע דבר רע ולא אשגיח עליו אל. ולמה? אמר לו מפני שאני ירא שאשמע קשה ממנו:
ואמר השתיקה לכסיל. היא תשובתו:
ואמר שלשה דברים מי שאינם בו לא ימצא בו טעם האמונה. ענוה שישיב [בה] אולת הכסיל. ויראה שתמנע מן העבירות. ודעת נוחה שיפייס בני אדם.
ואמר שאדם אחד בא לפני חכם אחד ואמר לו אני רואה בני אדם שהם מזיקים ונפשי יעצתני שלא אתערב עמהם. אמר לו לא תעשה כי לא תוכל לעמוד בלעדיהם. וגם הם אינם יכולים לעמוד בלעדך. כי הם צריכים לך ואתה צריך להם. אך היה בניהם חרש שומע. עור רואה. אלם מדבר:
ואמר אין זו טובה שתמנע מהזיק. אבל מדה טובה היא שתסבול הנזק.
ושאלו לחכם מה המדות הטובות? אמר סבל. והמדות הרעות? אמר נקמה:
ואמר אדם אחד גדף אדם חכם. אמר לו אחד מתלמידיו רבי תן לי רשות בו. אמר לו החכם. אינו חכם מי שמרשה לרעה:
ואמר מי שרב סבלו. רבי ענותנותו. ימעטו חומסיו וירבו עוזריו:
ואמר אחרית כל קטטה חרטה. ואחרית כל ענוה שלום:
ואמר מי שהוא עניו יהיה אדון. ומי שיתבונן יוסיף לקח חכמה:
ואמר אני מנשא עצמי שיהא שום עון שוקל יותר מפשעי:
אמר מי שאינו מושל בכעסו. אין שכלו שלם:
ואמר השתיקה מענות השוטה. טוב מענותו:
ואמר איזה גבור? מי שמשיב את האולת מענותו וכובש את כעסו:
ואמר כל מי שאינו מושל [ברוחו בשעת] כעסו כל שכן שאינו מושל בזולתו:
ואמר העניו. מרכבת הכסיל:
ואמר מי שלא סבל דבר אחד. ישמע דברים הרבה.
ואמר העוז והנצוח. לעניו:
ואמר תחלת ריוח העניו. שיעזרו אותו בני אדם על הסבל:
ואמר שאדם אחד גדף חכם. אמר לו אל תפליג בגדופינו. והנח לשלום מקום:
ואמר מי ששמע דבר שאינו כרצונו ושותק עליו. יפסוק ממנו מה שמואס בו [ואם יענה עליו ישמע מה שמואס בו יותר]:

ואמר מצאתי הענוה שהיא עוזרת לי מכל אנשי׃
ואמר שאדם אחד גדף חכם אחד. ורדף אחריו עד ביתו הולך ומגדף. אמר לו החכם אמור פה מה שבלבך ושוב לך. קודם שישמעוך קצת מנבלינו ותשמע מה שתמאס ותקח מכות בשכר רוע מעלליך׃
ואמר שאדם אחד גדף חכם אחד. אמר לו החכם אתה לא הנחת מאומה ממה שידעת בי. ומה שידע בך הבורא יותר׃
ואמר במשוך הכף אל תחטיאך׃
ואמר דוחים בסבל צער מה שהוא גדול ממנו׃
ואמר מי שבחר בטוב. יברח מן הרע׃

פרק ד

אמר החכם המחילה לנבל. כפי שהגון לנדיב׃
ואמר מחל על שהרע לך. ותן למי שמנע ממך׃
ואמר ההודאה בעון הטענה כבקשת המחילה׃
ואמר הודה בעונך ובקש מחילה כי כפירת העון שתי העונות׃
ואמר מחל חטא אוהבך. ואל תתגלה לשנאך׃
ואמר אם תקום תדאג. ואם תמחול תעלוץ׃
ואמר כי מלך צוה להרוג עדת אסירים. אמר אחד מהם אדוני מלך אם אנחנו הרענו לחטא. הלא אתה תטיב [שאת] כשתאמר הרפו לאלה הנבלים. ולא היה אדם בהם שהטיב לדבר כזה. ונמנע המלך ולא הרגם׃
ואמר כי מלך אחד צוה להרוג חכם אחד. אמר לו אחד מיועציו אתה יכול לעשות מה שלא עשית יותר מהשיב מה שעוית. ונמנע ולא הרגום׃

פרק ה

אמר החכם המתן ותנצל. מהר ותתחרט׃
ואמר המתן אחריתו טובה. והמהירות אחריתו רעה׃
ואמר מי שרוכב. במהירות אינו בטוח מן המכשול׃
ואמר יש ממתין ומגיע לחפצו. וממהר ונכשל׃

פרק ו

אמרו לחכם למה אין אנו רואין עליך סימן דאגה? אמר להם. מפני שלא קניתי דבר ופקדתיו ודאגתי עליו:
ואמר אין לך דבר שאין לו גדר:
אמר לו מהו הגדר? אמר הבטחון. אמר לו מהו גדר הבטחון? אמר האמונה. אמר לו ומהו גדר האמונה? אמר שלא תירא דבר: ואמרו לחכם מהו גדר האמונה? אמר הבטחון באלהים ורצות בגזרותיו והמסר אליו:
ואמר השמחה והמנוחה ברצון. והדאגה והאבל בהקצפה:
ואמר אין דבר גדול מן האמונה. וקצת בני אדם סובלים הפגעים האלה כרש וחולי והפחד. ודע כי כל אלה משערי האמונה:
ואמר החכם. בני אדם שאלו מאלהיכם שיחון אתכם האמונה. כי האמונה ראש התורה. ובקשו ממנו השלוה כי היא ראש הגדולה. בנעימות תבקשוה בעולם הזה ובעולם הבא. ודי באמונה עושר. ובעבודה עסק:
ואמר הטרף אין מוצאותיו חריצות ולא מונעתו שנאת השונא. אילו היה אחד בורח מטרפו כאשר בורח מן המות. היה טורפו רודף אחריו יותר ממנו וממהר להשיגו יותר:
ואמר מי שאינו רוצה בגזרת הבורא אין לשטותו רפואה:

פרק ז

אמר לחכם מהו הבטחון באלהים אמר שתבטח בו בכל עניניך ותניחם עליו:
ואמר מי החכם שבבני אדם והבוטח מכולם? מי שהוא רוצה בדברים בבואם ובפנותם:
ואמר ראוי לאדם שלא יחשוב טרפו מתאחר. ושלא ידאג לגזרת הבורא:
ואמר החכם ימי העולם צבא מה שיש לך מהם יבואך. ואם תרפה ממנו ומה שיש לך מהם עליך לא תוכל לדחותו [בחזקן]:
ומי שנואש ממה שלא תגיעו. ינוח גופו. ומי שהוא רוצה במה שחננו הבורא. תנוח דעתו:
ואמר אם תפקיד ביד האלהים כל עניניך. תגיע אל נתיב הטובה:

פרק ח

אמרו שאדם אחד עמד בשער המלך ימים רבים ולא הגיע אליו. כתב באגרת ארבעה טורים.

האחד הצורך והתוחלת הביאוני אליך. השני עם החסרון אין סבל על העכוב. השלישי החזרה מבלי הצלחה נקמת האויבים. הרביעי או הן עושה פרי או לאו מניח.
ואמר שאדם אחד בא לפני מושל. אמר לו. באתי אליך לשאול דבר ששאלתיו תחלה מהבורא. אם תעשהו אשבח האלהים ואודך. ואם לא תעשה. אשבח את ה' ואודהו ואדינך לזכות וצוה למלאת משאלו:

פרק ט

אמר החכם סבול האמת ואם יימר:
ושאלו לחכם. מה גדר הסבל הנאה? אמר להם הוא הסבל שאין עמו תרעומת עם שום אדם:
ואמר הסבל שני מינים. סבל הצרות. והסבל במה שאסר הבורא עליך:
ואמר הזכרון שני מינים. זכרון הסבל בעת הפגע. וטוב ממנו זכרון הבורא במה שאסור לך להיות מבדיל בינך לבינו:
ואמר אני תמה על מי שלא זמן לכל פגע סבל. ולכל טוב הודאה:
ואמר הדאגה על מה שלא היה. היא רעה חולה:
ואמר שתיית סם המות טוב מן הדאגה:
ואמר כפי הלבבות. יהיה היגון: ואמר כפי הגדולה. תהיינה סבות הנפילה. (ויש אומרים הסבל):
ואמר הסבל טוב שבעניינים. והענוה טוב שבדברים:
ואמר כל מי שאינו מנצח. האבל בסבל יאריך יגונו:
[הסבל שלום. והמהירות חרטה]: ואמר הסבל עושר. והחריצות. רש:
ואמר יש רעה כשתדמנה לרעה אחרת תהיה מן הטובות. ואמר. יש רעה טובה. מהסבל:
ואמר אין למי שאין לו יכולת טוב מן הסבל:
ואמר מי מבני אדם יותר סבלן? אמר מי שמשיב תאותו:
ואמר מי שמגביר בסבל בעת צרתו. יגיע אל חפצו מרום לבבו:
ואמר הסבל חפשי. אפילו אם יגיע לבעליו הנזק:
ואמר מי ששם הסבל תכליתו. יגיעהו הסבל אל חפצו:
ואמר הסבל מר. ומעביר מבעליו הנזק:
ואמר אין דבר שמחסר מן הרעה כמו הסבל:
ואמר איזה מבני אדם נכבד אצל הבורא? אמר מי שיגיע אל הצרות ויסבול את הבאות [וישבח לבורא]:

פרק י

אמר החכם מי שמבקש יותר מצרכו. טורד נפשו מתועלתו:
[ונאמר כי] מלך אחד אמר לחכם אלו היית שואל ממני היית מספיק לך כל ימיך.
אמר לו ולמה אשאל ממך ואני עשיר ממך. אמר לו המלך. ואיך אתה עשיר ממני? אמר לו מפני שאני מסתפק במעט שבידי יותר ממה שאתה מסתפק ברוב שלך:
ואמר מי שדי לו במה שגזר לו הבורא. הוא עשיר מכל אדם:
ואמר הסתפק במה שחלק לך הבורא. ואל תביט אל מה שיש לזולתך:
ואמר אל תתאוה במה שלא נתן לך. כי מי ששמח בחלקו שבע:
[אמר מי שירצה מן העולם כדי ספקו יהיה המעט שלו מספיק לו]
ואמר במעט מן הטרף מי שירצה הבורא. מקבל ממנו מעט ממעשיו:
ואמר ההסתפקות. טוב יותר מן השכל:
ואמר העושר והגדולה היא עזיבת החמדה:
ואמר ראוי לאדם שלא יבקש מהעולם יותר מספוקו שבו יעבור הנזק והצורך מעצמו. כי הממון שקר והון העולם. בא במהרה וחולף במהרה:
ואמר ההסתפקות שמונע בעליו מן הזולת. טוב מהממון המביאו לידי בזיון:
ואמר עושר הנפש טוב מעושר הממון.
ואמר ראש ההסתפקות והזריזות. שלא יגדל בעיניך הרב על זולתך. ואל ימעט בעיניך המעט שלך. גם אל תשקול מי שלמעלה ממך בך:
ואמר כשימעט בעיניך מה שאתה נוחל. זכור בו צוק העינים בצרות שעברו עליך ויהי דיה לך בשלוה. כי אין ממנו תמורה כשתפקד:
ואמר פרי ההסתפקות המנוחה. רענני. השפלות האהבה:
ואמר הנהג הנפע כדי הספק. ואם לאו היא תבקש ממך יותר מספוקך.
הם אמרו. כי שנים לא יתחברו לעולם ההסתפקות והחמוד:

פרק יא

אמר החכם היאוש ממה שיש בידי אדם תפארת לאדם. כי הבצע הוא הרש הנמצא. והיאוש חפשי והתקוה אמה:
ואמר חשוב כל העולם הפסד:
ואמר הבקשה מהנבראים חסרון אמונת המאמין:

פרק יב

אמר החכם הזהר במדת הבושת. כי הבושת מורה על פני הנדיב:
ואמר מי שעטתהו הבושת מעיל. יעלמו מומיו מבני אדם:
ואמר הבושת והאמונה נצמדות. כשתסתלק האחת תסתלק חברתה:

פרק יג

אמר החכם מי שנזהר באיבריו ייטיבו ספוריו: ומי שדבק בזהירות לא יחסור ספוקו.
ומי שלא יהא נזהר. יהיה נקל:

פרק יד

אמר החכם הגדול שביחוסים. השם טוב. ואין חוצץ בפני התאוה. כעצימת העינים:
ואחר (נ"א ואמר) מיקר את הנפש שיחוס האדם על זכרו. ושיקוה השם הטוב. ויבטח באלהים והיא האמונה הגמורה:

פרק טו

אמר החכם לא ישלמו ענייני האדם. עד שתפרד נפשה מחשקה ומתאותה:
ואמר טעם השכל היא הכרת הדברים ותאותם והבדלתם: ואל תאמין בעצמך שאתה חכם עד שתמשול בתאותך:
ואמר מי שנמשך אחר שכלו יישרהו ויורהו ומי שנוטה אחר תאותו. תתעהו ותאבדו:
ואשרי מי שהניח התאוה. (יהיו. לו עד של נמצא ולא נראה). כי לא הניח אדם לכבוד הבורא ונתחרט:
ואמר אין מגיעין אל מה שיש אצל הבורא. אלא בעבודה:
ואמר מי שירא אלהים תטיב אחריתו [מראשיתו]:
ואמר מי שידע שהאלהים רואהו ושומע זה ימנענו מן המעשים הרעים. הוא הירא את דבריו והמשיב נפשו מן התאוה:
ואמר מי שנטה אחר התאוה. יעקבוה הרעות:
ואמר הנצל מנפשך. ותנצל נפשך מדעתך:
ואמר התהפכות דברי האדם מורה נטות תאותו בו:
ואמר כבר טבע באולתו מי שגברה תאותו על שכלו:
ואמר מי שאינו מושל בנפשו להשיבה מן תאותה אינו בטוח מן רע אחריתה ואינו יכול למשל באחרים:

ואמר כשיעלה על לבך דבר. ולא תמצא עם מי שתועץ שתבטח בו ובעצתו. סור מן הקרב אל תאותך כי התאוה אויבת השכל:
ואמר לולי שלשה היו נתקנים ענייני בני אדם. זקן שאינו נשמע ותאוה שאינת נמנעת. וגאות האדם בנפשו:
ואמר אבדת השכל. בין היצר והתאוה:
ואמר אין העצה עם הקלות. ולא החכמה עם המחלוקת. ולא המנוחה עם התוחלת:
ואמר מי ששמע אל תאותו הפסיד. ומי שהמרה אותו גבר:
ואמר אם לא תמרה את פיה. תביאך אל ממה שיש [בו] חסרונך וגרעונך:
ואמר מי ששמע אל תאותו כפר ביוצרו. וגדל יגונו ורבה חרטתו. ונכפל ענשו:
ואמר החכם התאוה. שותפות העורון:
ואמר העצה ישנה. והתאוה ערה. ועל כן מנצחת התאוה את העצה:
ושאלו לאחד מהחכמים איזה מלחמה יותר טובה? אמר מלחמת התאוה:

פרק טז

אמרו החכמים מחובת השכן. שתסייע לו חסדך ותרחיק פעליו נזקך.
מחובת הקרוב. שתקרבהו כשירחיקך. ותתן לו כשימנע ממך.
ואמר עשה חסד עם מי שראוי לו ועם מי שאינו ראוי לו. כי אם יהיה ראוי לו תשיבהו במקומו. ואם אינו ראוי לו תהיה אתה ראוי לו. כי הבורא צוה לעשות הטוב והחסד:

פרק יז

אמרו אינו דעתן מי שמתחכם לדבר. אחר שנכשל בו. אך מי שיכירהו. ומתחכם שלא יכשל [בו]:
ואמר ראש השכל ההכרה בין ההוה והנמנע. והנחמה במה שאין היכולת:
ואמר הדעתן מדבר הדברים ומגיע אל תכלית המעשה:
ואמר הראיה על דעת האדם בחירתו ולא נגמרה אמונת האדם עד שנגמרה דעתו:
ואמר ראוי למשכיל שיהא מכיר את זמנו. ושישמר את לשונו. ומתעסק בענייניו:
ואמר כתב האדם מורה על שכילו. ושלוחו מורה על עצתו:
ואמר כשיסופר לך על צדקת האדם. אמר האיך דעתו:
ואמר מצפון דעת האדם בתוך כתביו. וגלויה בבחינה:
ואמר דעת האדם נראה בעסקיו. ודע מזל האדם במנויו:

פרק יח

אמר החכם היה בן מי שתרצה וקנה המוסר. כי אין נשרש מבלי מוסר:
ואמר אין אוהב להפכפך. ואין אמונה לעבד. ולא מנוחה לחמדן. ואין סלסול לכילי. ולא חברה לכעסן:
ואמר איזהו המגיע מבני אדם? אמר מי שהניח המותרים ואחז דרך הקצרה:
ואמר די בנסיונות מוסר. ובתהפוכות הימים תוכחת. ובמידות מי שתדע עמו ידיעה:
ואמר הדעתן לא יבקר מי שהוא כבד עליו. ולא יספר באזני מי שאינו מאזין עליו:
ואמר שהדעתן כשהוא מבקר מי שהוא כבד עליו אינו שונה לבקרו. והשוטה אינו מרגיש בבזיון:
ואמר הנסיונות אין להם תכלית. והדעתן מוסיף בהן דעת:
ואמר מי שאינו שומע דבריך סלק מעליו [טורח] אמריך:
ואמר מי שיפסוק עליך דבריך. אל תספר עמו כי אין לו מוסר:
ואמר מי שילאה לאסור את נפשו. אל יאשים מי שאינו שומע אליו:
ואמר מי שאינו מקבל מוסר. אבד ונעכר:
ואמר המוסר מעביר מהדעתן שכרות. ויוסיף לשוטה שכרות כמו שהיום מוסיף לבעלי העינים ראות ולעטלף עורון:
ואמר לעולם לא. ישבתי ויראתי שאקום ממני לזולתי:
ואמר הזהר מראש המושבות. כי היא מושב נסיעה:
ואמר המוסר. מוסיף סבלות הסבל. והסבל משען למשכיל:
ואמר ראוי לאדם שיהא בוחר בארבעה. שידבר בטוב שבדברים. ושיאזין הטוב כשידברו עמו. ושיסבור פנים למי שיפגע. וילמד לשונו לדבר טוב. ויברח מהארבעה. מלדבר עם הכסיל. ומחלוק עם עקש. ומהחליק לשון לנבל. ומחבורות המשחית.
ואמר אל תאכיל מאכליך [למי שאינו מתאוהו. ר"ל אל תספר דבריך] למי שאינו פונה אליהם.
ואמר מי שירבה שחקו ימעט מוראו:
ואמר מתי יהיה המוסר רע מהפקדו? כשירבה המוסר ויחסר [השכל]. ויהיו מואסים שיוסיף דבר האדם על שכלו:
ואמר טוב לסבול שוטה מחצי שוטה. רצה לומר שוטה שרוצה להראות עצמו שהוא דעתן:

ואמרו חכמי הודו. אל תדרוש החברים מבלי אמונה. ולא העולם הבא מבלי מעשה [טוב]. ולא אהבת נשים מבלי מוסר. ולא תועלתך בהזקת זולתך:
ואמר מי ששוקל הדברים ששמע. יבין את הסתרים:
ואמר מי שמנע מהמותרים ישבח עצתו השכל [המשכיל]:
ואמר בטח באנשי השכל והנדיבות וסמוך עליהם. והתחבר למשכיל שאינו נדיב והשמר ממנו. והועילך בשכלו. [והתחבר לנדיב שאינו משכיל והועילך בנדבתו. והועילו בשכלך.] וברח מכילי השוטה:

פרק יט

אמר החכם ההנהגה [הטובה] שבמדות. מגעת את בעליה אל מעלות [הרמות והמעשים טובים]:
ואמר כי ארסטוטלס כתב אל אלכסנדרוס מוקדון משול בעם ורדה עליהם מהטבתך להם. ותגע אל אהבתם. כי מושלך בעם בהטבתך להם. טוב משתמשול בהם בהכרחתך. כי מה מועיל קנין הגופים? אך קנין. הוא קנין הלבבות. כי כשתקנה הלבבות בהטבתך. נוטים הגופים עמהם:
ודע כי העם כשיוכלו לומר יעשו. השתדל שלא יאמרו. תנצל מאשר יעשו:
ואמר כשתנהיגו בני אדם. הנהיגו נדיבי האדם בנחת ובכבוד. והנבלים בהכנעה. כי הנדיב כשתכבדהו. תקנהו. ולא תקנה הנבלים כי אם בהכנעה והבזיון:

פרק כ

אמר החכם כשילך עמך חברך בצדק ובאמונה. מחל לעונו:
ואמר החבר הרע מבקש תואנה ואינו מבקש אמתלא:
ושאל אדם אחד לחכם. הורני על מי שאשב עמו? אמר זאת האבדה שלא תמצא:
ואמר כל אהבה היא כלום. ואהבת השוטה אינה כלום:
ואמר אוהבך [מי] שהלך עמך [באמונה] ויעץ אותך לטוב ובא עמך מצד שכלך. ולא מצד תאותך:
ואמר כי אדם אחד צוה את אוהבו ואמר לו אני ברשותך יותך מידך. ונכנע לך יותר מעבדך:
ואמר לחברי עלי שלשה דברים. שאשים עיני עליו כשהוא בא. ושארחיב לו במושב כשהוא יושב. ושאאזין אליו כשהוא מדבר.
ואמר המסית אחי ההורג. והשתיקה אחות הרצון:

ואמר החכם לבנו. בני אל תחליף חבר קדמון בחבר חדש בעוד שלבו [ישר] עמך. ואל ימעט בעיניך שונא אחד. ואל ירבו בעיניך אלף אהובים:
ואמר אני מצאתי כל קניני עולם ומכמניו אבודים. ואין מכמן כמוסר. ואין מעוז כחברים. ועל כן הרבה מהעוזרים ועוז ביקר המוסר:
ואמר אדם בלא חברים כשמאל בלא ימין:
ואמר כשהגיע מות אחד מחברייי. נפל נתח מנתחי.
ואמר החבר הנאמן. אשר לא יפתה אותך. מזיק עצמו למען הצילך. ואם חומסים אותך יטרח בעדך למען הטיב אותך:
ואמר לחכם מי תאהב יותר אחיך או חברך? אמר איני אוהב אחי עד שיהיה חברי:
ואמר שלשה ישימו לך אהבת אוהבך זכה. שתתחילהו בשלום כשתפגעהו. ותרחיב לו מושב. ותקראהו בחביב [אליו]. מן הכנויים:
ואמר שלשה מן האולת שתגנה בני אדם במה שאתה עושה כמוהו. ושתראה בני אדם מומן בעצמך: [ותשאל במה שאין אתה צריך מהם לעולם]. ושתזיק שכנך בדבר שלא יועיל לך:
ואמר החברים שלש כתות. מהם כמזון שלא תוכל לעמוד מבלעדיו. ומהם כרפואה אשר אתה צריך לעתים. ומהם כמדוה אשר אין אתה צריך לעולם:
ואמר החכם לבנו כשיעלה בלבבך להתחבר עם בני אדם התחבר למי שאם תתחבר עמו יפארך. ואם תכבדהו יהדרך. ואם תצטרך לעזרתו יעזרך. ואם תאמר יצדקך. ואם תכעוס יסבלך ואם יבואך ממנו פגע רע לא יחילו לך דרכיו:
ואמר החברים שלשה. חבר שיעזרך בגופו ובממונו. זהו חבר נאמן [באהבתו. וחבר שיקח ממך צרכו ויזקיק] להנאה מעטת אל תחשבהו נאמן. וחבר שהסברתו הסברת פנים [ואהבתו נתינת שלום] ורצונו ממך רב ורצונך ממנו מעט [אל תבטח באהבתו]:
ואמר חברת הנדיב מציאה גדולה. וחברת הנבל חרטה:
ואמר חבירו של אדם שכלו. ואויבו תאותו:
ואמר חברת השוטה סכנה. ושנאתו שמחה:
ואמר הסברת פנים תחזיק האהבה. וזעם פנים מעדה לבש הקבול:

פרק כא

ואמר החכם הטובה שבבהמות צריכה לשבט. (נ"א לשוט) והכשרה שבנשים צריכה לבעל. והדעתן שבאנשים צריך לשאול עצה:

פרק כב

אמר החכם אם יחמס לך חברך תפוס עליו בינו לבינך בלבד. אם ישמע לך כבר רוחת .
ואם לא ישמע לך אמר לו בפני אחד או בפני שנים שישמעו הדברים. ואם לא ישמע חשוב אותו חבר פחות:
ואמר אין תוכחת בני אדם מועילה לאיש כשאין לו מוכיח משכלו:
ואמר תפוס קודם הגמול:

פרק כג

אמר החכם אל תתחבר אלא למי שמכיר ערך מעלתו. אז טוב לך בחברתו:
ואמר מי שרוחו יקרה ודעתו נוחה. חבורתו טובה. ואהבתו מתמדת:
ואמר החבורה הטובה מצלת מן הרעות:

פרק כד

אמר החכם מעולם לא הוכחתי אדם שלא מצאתיו מחפש על מומי:
ואמר חבר שיגיד לך מומך בינו לבינך בכל עת שיפגעך. טוב לך מחבר שיתן לך בכל עת שיפגעך דינר זהב:
ואמר אני אוהב מי שיודיעני במומי ביני לבינו בלבד:

פרק כה

אמר החכם מי שאסף אל אהבתו השלמה בך העצה הטובה [לך] אסוף אל אהבתך הזכה בו שתחייב עצמך לשמוע לו:
ואמר כשיתקיימו השרשים בלבבות. יראו הסעיפים על הלשונות. ולא תראה לך אהבה ישרה אלא מלב שלם:
ושאלו לחכם מהו האהבה? אמר נטות הלבבות והתחברם יחד:
ואמר אין נקב המחט צר לשני אוהבים. ואין רוחב העולם די לשני שונאים:
ואמר כשתרצה לדעת מי יאהבך. או מי ישנאך. ראה מה יש בלבך:
ואמר מי שהשליך טרחו עליך ומנע ממך טובו. אל תאמין באהבתו:
ואמר לחכם מי מבני אדם תאהב יותר? אמר מי שרבו טובותיו אצלי [ואם לאו מי שרבו עונותי אצלו]:
ואמר במה מכיר האדם אוהבו? ואמר כשהלבבות והלשונות רוצות בו. אינן צופות כי אם אהבתו ולא מדברות כי אם בשבחו:

ואמר כשתאהב [את חבירך] לא תחניף לו. ולא תשאל עליו כי שמא תמצא אויב שיספר לך מה שאין בו. ויפריד בינך לבינו:
ואמר התנדב לאוהבך בנפשך ובממונך. ולמודעך בטובך ובדבריך הטוב. ולהמון העם בהסברת פנים ובנתינת שלום ולשנאך בצדקה. וחוס על תודתך [וזכה עם הכל במעשיך: וזכרך עם הכל:
ואמר הזהר ממי שאהבתו כפי הצורך. כי עם השלמת הצורך תשלם אהבתו:
ואמר אל תשיאך אהבת המלך [כשהשר אויב לך] וכשאתה בטוח מן השר. אל תירא מן המלך:
ואמר לא אהבני אדם שלא היתה לו אהבתי זכה כל ימי. ולא שנאני אדם שלא התפללתי בעדו שיישרהו הבורא. ולא האמין אדם אותי על סודו וגליתיו. ולא שלחתי יד בדבר שאינו הגון. ולא אמרתי הן והחזרתי בו אפילו אם היתה מאבדת כל ממוני ממני [ובני]: ואחר כן אמרתי. בכל דבר הוא הסבל הטוב אלא על האוהב:

פרק כו

אמר החכם כשתראה אמתלת ההתנצלות. יסור הרחוק:
ואמר אין טוב לתפוס על מי שהתנצל:
ואמר מי שאינו נושא עון ומקבל התנצלות אל תבקש חבורתו:
ואמר כשיתנצל לך אוהבך מקצורו [באמת או] באמתלא או בהודאה אל תתפס עליו ומחול לו. כי המחילה ממדות הנדיבות:
ואמר כי אדם אחד התנצל לאוהבו ואמר לו אוהבו. כבר לא הצריכך הבורא אל ההתנצלות. כי דננו אותך לזכות. ולא הוצרכנו לחשוב עליך רע באהבתנו אותך:
ואמר איש אחד לאוהבו אל יתעכב עמי עונך אלא עדי התנצלות אף על פי שהאחד ברור לי והשני ספק. כדי שתהיה לי [יד] אצלך ותקום טענתי עליך:
ואמר מי העצל שבבני אדם? מי שמתעצל מקנות האוהבים. ויותר עצל מי שבאו לידו ואבדם:
ואמר קבל התנצלות ממי שיבא להתנצל לפניך אם אמת אם שקר. כי מי שמרצה אותך בגלוי מוקירך. ומי שממרה אתך בסתר מכבדך:

פרק כז

אמר החכם הזהר מישיבה אצל מי שלא תלמוד ממנו טוב.
ואמר ישיבת חבורה רעה מקנה המדות הרעות:

ואמר במה יבחן המשכיל את נפשו? [אמר שיסבול חברת] אשה רעה:
ואמר האשה הרעה כמו הזאב שמחליף שערו ואינו מחליף טבעו.
ואמר הרע שבמתחברים שקונה האדם האשה הרעה והיא חבורה:
ואמר הזהר משבת עם הכסיל. כי כמה פעמים הפסיד [הכסיל]. את הענין:
ואמר כשתשב שב עם הנדיבים. כי אין כבודו של אדם וקלונו אלא באיש ישיבתו:
ואמר מי שהכניס עצמו בדבר רע. ישיגהו החשד.
ואמר מי שיביא עצמו אל החשד אל יאשים מי שמחשב עליו רע:
ואמר שב עם החכמים והאזן אל חידותם ואל יסורו מלבבך:
ואמר מה הוא טוב לאדם? אמר שכל שיהיה בו. ואם לא יהיה השכל. הממון שיתהדר בו. ואם לא יהיה הממון. האשה שתכסה על מומיו. ואם לא תהיה האשה. השתיקה שתכסה על מומיו. ואם לא תהיה השתיקה. הקבר טוב לו:
ואמר ארבעה מאבדים את האדם. הגאוה. וההקשות. והעצלה. והמהירות:

פרק כח

אמר החכם האוהב הנאמן מי שהתנדב לך מממונו בעת רצונך ובנפשו בעת צרתך:
ואמר כשתרצה להתחבר עם אדם הכעיסהו. ואם יודה לך על האמת בעת כעסו התחבר לו. ואם לאו עזוב אותו:
ואמר אל תבטח בהודות מי שתתן לו עד שתמנע ממנו. כי הסובל הוא המודה והחרד הוא הכופר:

פרק כט

אמר החכם כל דבר שתסתיר אותו משנאך אל תגלהו לאוהבך:
ואמר כי איש אחד גילה [סוד] לאהבו. אמר לו הבנת? אמר לו הן הבנתי אבל שכחתי:
ושאל לחכם איזהו הסתרת הסוד? אמר אכחיד המגיד ואסתיר ההגדה:
ושאלו לחכם האיך הסתרת הסוד? אמר שמתי לבי קברו:
ואמר החכם לא גילה לי אדם מעולם סוד שהפקדתיו והאשמתיו. אבל האשמתי את לבי מפני שהיה צר יותר להכילו בעת שהפקדתיו בלבו:
ואמר מי שלבו צר. לשונו רחב:
ואמר סודך אסירך. ואם תגלהו תהיה אסירו:
ואמר הסוד [מה שיהי] בין שנים. ובשלשה אינו נסתר:

פרק ל

אמר החכם מי שיבחר בצדק למעוז יכנעו לו בני אדם על כרחם:
ואמר מי שבחר בצדק לדת יהיה לו למגן חזק:
ואמר האמונה תולדות הנדיבות:
ואמר נדר הנדיב מתנה מהרה. ונדר הכילי האחור והעלילה:
ואמר כשתירא מן החרטה אמר לא קודם הן. וכאשר תאמר הן סבול וקיים מה שאמרת. כי לא אחר הן מגונה מאוד:

פרק לא

שאלו לחכם מהו הצניעות? אמר שיתבייש אדם מעצמו:
ושאלו אותו מהו הנדיבות? אמר שיחוס אדם על תורתו ויתקן ממונו ויעשה מה שהוא חייב בו:
ואמרו לחכם מהוא הצניעות? אמר [הענוה] והחכמה [ושאלו אתו מה הענוה והחכמה?] אמר הענוה עם שמירת התורה וההנהגה הטובה והצדק וסבל המחיה. וסבל הפגעים. וסבל העלוב:
ואמר לחכם מהו הצניעות? אמר שלא תעשה בסתר מה שתתבייש ממנו בגלוי:
ואמר התרחק מן העברות כי אין צניעות לאדם אם לא יהיה בגדיו לבנים. ומצניעות האדם תיקון ממונו:
ואמר אין תורה אלא בצניעות. והצניעות עזיבת התענוגים:
ואמר אינו יכל לסבל מדת צניעות. אלא מי שרוחו נדיבה:
ואמר תחלת הצניעות. הקבלת פני האוהב. השניה להראות אהבתו. השלישית לעשות חפציו. הרביעית להשתתף עמו בצרתו:

פרק לב

אמר החכם כשאני מדבר [יכול להיות] שאתחרט. וכשאיני מדבר לא אתחרט:
ואמר כשאני מדבר דבר הוא מושל בי. וכשאיני מדבר אני מושל בו:
ואמר אני על השבת מה שלא אמרתי יותר יכול מעל השבת מה שאמרתי:
ואמר מה לי לדבר דבר שאם יסופר עלי יזיקני ואם לא יספר לא יועילני:
ואמר יש דבר שמסיר דבר רבה:
ואמר עצלות השתיקה טוב מעצלות הדבור. ואמר מות במדוה השתיקה ואל [תמות] במדוה הדבור:

ואמר טוב שבעבודה השתיקה והיחול:
ואמר תתחרט פעם אחת על השתיקה ותתחרט שני פעמים על הדבור:
ואמר השתיקה של אדם טוב מן הדבור בלא עתו:
ואמר ברוב השתיקה יהיה המורא:
ואמר אצור לשונך כאשר [תאצר] ממונך:
ואמר כשתחסר המוסר הדבק בשתיקה:
ואמר חתף האדם טמון תחת לשונו: ואמר מות האדם בין לחייו:
ואמר עדיפת הדיבור על השכל פתוי. ועדיפת השכל על הדבור גנות. והטוב שייפה זה את זה:
ואמר מי שיהיו דבריו יותר משכלו יהיו דבריו עליו. ומי ששכלו יותר מדבריו יהיו דבריו לו:
ואמר שאדם אחד מארץ ערב נכנס במקום ישיבה והאריך לשתוק. אמר לו בדין קראוך מנדיבי ערב? אמר להם אחי חלק האדם מאזנו לנפשו. וחלק האדם מלשונו לזולתו:
ואמר שחכם אחד האריך לשתוק. וכשהיה מדבר היה מדבר ברגילות. יום אחד אמרו לו השמיעני בחסדך תוכן הדברים ותועלתם והזקם. אמר להם ארבע פנים הדברים. מהם הדברים שתקוה תועלתם ותירא מאחריתם והריוח שבהם ההצלה. ומהם דברים לא תקוה תועלתם ולא תירא מנזקתם. אם תעזבם תקל משאם מעל גופך ולשונך. ומהם דברים לא תקוה תועלתם ותירא מאחריתם זהו הנזק. ומהם דברים תקוה תועלתם ותהיה בטוח מאחריתם. ואלה הדברים שאתה חייב בם לדבר. והנה בטל שלשת רביעי הדברים:
ואמר חכם כשתדבר המעט. כי כפי שימעטו דברי האדם ימעטו טעיותיו:
ואמר כשתדבר בלילה השפיל קולך. וכשתדבר ביום הבט סביבך קודם שתדבר:
ואמר תנה סודך בשדה ועצתך על ההרים כדי שתראה סביבך:
ואמר מות האדם בכשלון לשונו. ולא מות בכשלון רגלו. כי בכשלון לשונו יסיר ראשו. וכשלון רגלו ירפא לזמן מעט:

פרק לג

אמר החכם דבר אמת טוב מהשתיקה ממנו:
ואמר כי אנשים גנו לפני המלך [אחד] הדברים. אמר חלילה [לאל.] כי מי שיטיב לדבר יוכל לשתוק ולהטיב:
ואמר לא ימלאנו לבו לדבר אלא מופלג או מחליק.
ואמר יש מלה [שמחליק ומשיבה] נקמה:

פרק לד

אמר החכם מי שהמלך תובעו. תצר עליו ארצו:
ואמר יראו אלהים כפי מה שיאות. והמלך לשמוע לו [יותר ממה שיאות לו.] והתנהגו עם בני אדם בטובה:
ואמר המלך והתורה שני אחים לא יעמוד אחד מבלתי השני:
ואמר אל תדור בעיר שאין המלך נורא. ושופט צדק. ורופא חכם. ושוק נמצא. ונהר נגר:
ואמר המלך כאש. אם תרחק ממנו תצטרך אליו. ואם תקרב אליו ישרפך:
ואמר כאשר המלך יריבך. המעט אמריך. כי אתה מנוצח:
ואמר הרע שבממון שלא יוציאו ממנו. והרע שבחברים המדיח. והרע שבמלכים אשר יראהו הנקי. והרע שבארצות אשר. אין בה שובע ולא בטחה:
ואמר צדק המלך מועיל לעם [הארץ] יותר משובע הזמן:
ואמר חברת המלך אף על פי שיש בו כבוד ויקר דומה להר גבוה שיש בו כל פרי טוב וכל חיות רעות. העליה אליו קשה. והעמידה בו יותר קשה:
ואמר כשיחמסנו אדם נזעק אל המלך. וכשיחמסנו המלך אל מי נזעק?

פרק לה

אמר החכם מנוחת החכמים במצא האמת. מנוחת האוילים במצא השקר:
ואמר באמת קיום כל הדברים ובשקר סורם:
ואמר כי מלך אחד צוה להרוג חכם אחד שהיה חולק עליו בשקר. וכאשר הוצא ליהרג ראה אשתו שהיתה בוכה. אמר לה למה תבכי? אמרה לו. ולמה לא אבכה והורגים אותך על לא חמס בכפך. אמר לה. והאיך היית רוצה שיהרגני על חמס שיהיה בכפי?

פרק לו

אמר החכם יש שתהיה החכמה נמבזה במסכנות והאולת תכסה בעושר:
ואמר עושר האדם יכסה את מומיו ומצדיקו בכזביו. ושכל הרש נבזה. וחכמתו נחשבת לאולת:

פרק לז

אמר החכם הכסילים התפארותם בממון וגנותם החכמה. והתפארות החכמים בחכמה ומוסר. וגנותם הממון והסכלות:

ואמר כי אדם עשיר עבר על חכם והיה לבוש בגדי חמודות. והחכם היה לבוש בלויות. אמר לחכם אתה הוא שחברת החכמה וקבעת הנימוסות? והרבה לתמוה עליו. אמר לו החכם אין מעלת האמת הבגדים החמודות. אלא הדעות הזכות:

פרק לח

אמר החכם המדות החמודות עשר דבר אמת. ואהבת בני אדם. ותת לשואל. והגמול. והטוב. והנאמנות. והכניעה לשכן. והכניעה לחבר. וכבוד האורח. וראש כולם הבושת:
ואמר החכם [לחכם כמוך] אחוז המדות הטובות בעולם הזה. ויועילוך לעולם הבא. מחול לעושה עמך רעה. וצוה לעשות הטוב. והתרחק מהכסילים:
ואמר המדות החמודות שלש עשרה. היראה . והכבוד. וההסתפקות. והסבל. והודאה. והבשת. והנדיבות. והגבורה. והקנאה. והצניעות. ודבר אמת. והנאמנות. והסברת פנים:
ואמר עוד המדות החמודות שבע. הסברת פנים. הענוה. וכבוד הקרובים. ושיתן הדין (על חטאיו) מעצמו בעת הרצון והכעס. ושיתבייש [מחבירו] ושימחול על מכעיסיו [ושישלים:]
ואמר החכם מי שמדותיו אלה. חייו בנעימים בעולם הזה ובעולם הבא:
ואמר השלמת הצניעות שבע מדות. לשון רכה. וגמילות חסדים. והתרחק מהזיק. וירא מהמומין. וסור מלשון הרע. והאמונה. וכסות הסוד:
ואמר מי שהתנדב יהי אדון ומי שהוא כילי נבזה:
ואמר שנדיב אחד נכנס על אחד מהמלכים. אמר לו המלך הגידה לי קצת מנדיבותיך. אמר לו הנדיב טוב שתשמע ההגדה מזולתי. ממה שתשמענה ממני:
אמר לו המלך גוזר אני עליך שתאמר. אמר לו מעולם לא ישב עמי אדם ופשטתי רגלי לפניו: אמר לו ולמה? אמר לו כדי שלא יראה שיש לי עליו מעלה ויתרון וחסד [אפילו אם יש לי עליו מעלה יתרון וחסד:]
ולא הרע לי אדם מעולם וגמלתיו רע: אמר לו ולמה? אמר לו מפני שאם היה אדם חשוב ראוי לו והדין עלי למחול לאדם חשוב. ואם נבל לא אחלל עצמי שידברו בי הנבלים:
ולא שאל ממני אדם דבר שלא מלאתי שאלתו. וראיתי. שחלול פניו תמורה מה שנתתי לו אפילו אם הייתי יוצא מכל קניני. אמר לו המלך יאות לך שתהיה אדון בעמך ובזולתך:
ואמר אין הנדיב מי שהתנדב [על מי שהתנדב] עליו. וקרב מי שקרבו. כי אין זה אלא גמול. אבל זה נדיב שמתנדב על מי שלא התנדב עליו. ומקרב מי שמרחיק:
ואמר מי שחננו הבורא ארבע מדות הללו לא יזיק לו מה שנמנע לו מן העולם. דעת נוחה. והסדר במזון. ודבר אמת. והאמונה:

ואמר שני דברים לא יקבצו לעולם. הכזב והצניעות:
ואמר הנפש הטובה . והשכן הטוב. והדירה הטובה. והבגדים הנקיים מאריכין ימיו של אדם בטובה:
ואמר מי שחננו הבורא נפש טובה הוא מבני העולם הבא:
ואמר מהו היחס הגדול? אמר גמילות חסד לבני אדם:
ואמר לדעת הנוחה תחילה ותכלית. תחילתו החכמה. ואחריתה השלום. ומי שדעתו נוחה חייו [בטוב.] שמחתו מתמדת ולא יצערו אותו הפגעים:
ואמרו לנדיב במה היית אדון לעמך? אמר בהרבות האכסנאות ועזיבת החונף ועזרת הדלים:
ואמר אני תמה ממה שיקנה העבדים בממונו. ואינו קונה בני חורין בהטבתו:
ואמר מי שהתמיד חמשה. יגיעוהו [טובה והצלחה בעולם הזה] ויבטחוהו [לחיי העולם הבא.] התרחק מהזיק. והדעת נוחה. והתרחק מן החונף. והמוסר הטוב. והמעשה הטוב:
ואמר הגדול שבבני אדם מי שדעתו נוחה מכולם. ואחזתו טובה מכולם:

פרק לט

אמר החכם מי שהניח בקור אוהבו. חומס נפשו: ואמר מי שמבקר מי שיכבד עליו. יפגע בוז וקלון:
ואמר בקור לעתים רחוקים. תוסיף אהבה:
ואמר אם תרצה שישנאוך. בקר תמיד. ושיוסיפו בך אהבה. בקר לעתים רחוקים:
ואמר טרח מיל לבקר החולה. וטרח שנים להכנסת שלום בין בני אדם. וטרח שלשה לכבוד הבורא:
ואמר השמר מהרבות הבקור כי הוא סבת ההרחקה. כי הגשם יקוצו בה בהתמדתו. ויתפללו עליו כאשר יעצר:

פרק מ

אמר החכם בקור [החולים מן] האדם הכבד קשה על החולה יותר מחליו:
ואמר אדם אחד כבד בקר החולה והאריך לשבת. אמר לו החולה אם יש לך בבית מאומה או אני חייב לך כלום. קחנו ולך:
ואמר על אדם אחד שהיה חולה. אמרו לו ממה אתה כואב? אמר להם מרוב עונותי.
אמרו לו מה אתה מתאוה? אמר הכפרה. אמרו נקרא לרופא. אמר להם הוא החלני:

פרק מא

אמר החכם שני דברים אין בעולם יותר מעטים מהם. ובכל יום ויום יוסיף מעוטם. ממון מהתר עתוציא אותו לשם שמים. ואוהב נאמן שתבטח בו.
ואמר אדם אחד לחכם הורני על מי שאשב עמו. אמר לו זאת האבדה לא מצאתי:

פרק מב

כתב החכם לבנו. שלום לך בני בחירי. הבן כתבי ותן לבך לעצתי הטובה. ותוכחתי אל תמאס . והט אזניך לאמרתי:
ועשה מה. שאתה רואה בכתבי. ותשכיל ותצליח בכל דרכיך ואל. תשתדל בזולתו. ואל תתעסק בבלעדו. ואל תחשוב בבלתו:
ודע כי החכמה בלמוד. והלמוד בהבנה. והתמדה. ובחריצות. כי הרואות אינן עורות. אבל הלבבות עורים:
על כן עיין בכתבי. ותן לבך במה שיש בו. כי לא תועיל פתיחת העין כאשר יהיה הלב עור. ולא יועיל גודל הגוף וארכו. כאשר יהיה הלב רק משכל:
הלא שמעת חכם אומר אין ראות העין מועילו כשהלב עור. [ולא יעוז כריית האזן] כאשר הלב עור. וכמה יש מבני אדם שירהיבך מראהו. וכאשר ידבר יחשב אלם:
ודע כי המוכיח את מי שאינו נוכח. והלומד את מי שאינו למד. כמנגן אל המתים או כצועק אל הצלמים:
והמשכיל [הנלבב] יספיק לו המעט מהתוכחת. והמלה האחת מן החכמה יקבענה לחובה. וישים הדברים דמיונים. וישקול קצתם בקצתם:
יחכימהו הנסיונות לרוחב לבב הדעות. והרגש לדברים הנעלמים:
וכבר אמר החכם לבנו. דע בני כי המוסר ראש השכל. והשתיקה כוללת החכמות:
ובקשות החכמה. פתח הטובה. ומלבוש האהבה. ובקשת האולת פתח הרעה ומלבוש השנאה:
והמחילה טובה. והאמונה תפארת לאדם. והיושר הטוב שבחברים:
והחכמה נחלה טובה. והכזב מפתח האשמים. והחונף גורם רעה. וחגורת שנאה:
והעברת משכחת הטענה. והמהירות מחלשת העצה מרוע מוסר. ורוע המוסר מוריש הבזיון. ומצמיח התגרה:
ורוב השחוק סימן שוטה. ומי שהראה שיניו נתמעט מוראו:
והשקר מעשה הקצור:

ומבוא הרע חשד. וחברת הרעים מפסדת האמונה. וחברת הטובים מוסיפה השכל ומחיה הלב ומזכרת הדעת ומאירה. הפנים ומפרסמת הטוב:
והמוסר מוסיף בזריזות המשכיל. וכמה איש שכל מבלי מוסר בזו לו בשכלו. ולא הועיל השכל מבלי מוסר. ואשר קנה מוסר מוסיף מעלת שכל וזריזות:
ולולי המוסר היו בני אדם שוים. אבל יתרון קצתם על קצתם במוסר הטוב:
ואודיעך כי השוטה אין לו רפואה. והוא מדוה שאין לו תקנה:
והמשכיל פאר לעצמו וברכה לנפשו וכבוד לביתו ותפארת לחברו ויקר למשפחתו. והוא מנשא נפשו ומכניעה כאשר יחפוץ:
ואם יהיה המשכיל רש ויהיה לו לדבר אל מלך ישב עם הגדולים ויכנס עם השרים וישבחוהו בני אדם ויתאווהו מכיריו ויתפארו בו אוהביו ויראו אותו שונאיו. והוא מיסר את נפשו ורועה אותה:
ואמר החכם אין למשכיל מוכיח כנפשו. ואין לכסיל מוכיח כמשכיל:
ואין מנהיג לבני אדם כבעל הנסיונות המשכיל. ואין אוהב נאמן כנדיב:
ולחכם לב יקרא נבון. ולא למד האדם אלא שידע. והימים יחכמוהו במה שלא ידע. ולא יועיל המוסר למי שאינו מבין.
ואמר החכם כשתשאל על האדם שאל מי רעהו. כי כל מעשה האדם כמעשה רעהו. על כן כשתהיה בתוך עם. התרע לטוב שבהם ואל תתרע לרע פן תהיה כמוהו:
ודע כי האויל אם יהיה נמצא. לא ישאלו עצתו. ואם יפקד לא יפקד ולא יהיה נכבד כל ימיו:
ואם יהיה במושב החכמים ישמע הדברים ולא יבין ויראה העניינים ולא ירגיש:
[השמר לך בני מהתעלם מן החכמה ומגעול בה]: והזהר מהדבור הרע במושבות. ומן השיחה לפני חכמי התורה ומן השחוק לפני החכמים:
ושמע לחכמי התורה. והכנע לחכם וכבד את הגדול [ורפה כנפיך לקטן] ועזוב את את החנף והגאוה. כי הם מזיקים לאדם והם מן השגעון וקלות הדעת:
ודע כי מדות הנדיבים אוהב בני אדם והתעלם ממומיהם. ועזיבת הנטירה לחוטא. והמחילה למריע. והסברת פנים לדל וכבוד האוהבים:
ואל תחפש על ענייני בני אדם ואל תחקור על הדברים. והסתכל במה שצויתיך. וצורך יעזרך:

פרק מג

אמר החכם. בני אל תקבל שררה על אנשי עירך. ואל תבזה לדבר הקטן. כי יבא לדבר הגדול:
ואל תחלוק עם אדם כעסן. כי אתה מצער אותו. ואל יקבצו במושבך [שני] אנשים שחולקים לנצוח. ואל תשמח בנפול אויבך. כי לא תדע מה יבואך:
ואל תראה היכולת בעת הגבורה כי אינך יודע איך יחזור הזמן עליך:
ואל תלעג לטעות זולתך. כי אינך מושל בדבור פיך. וקבל טעות בני אדם בדמות הנכונה כפי יכולתך:
ואל תתן אהבתך לאוהבך בפעם אחת. ושים האמת תמיד לעומתך. תנצל כל ימיך ותהיה לעולם מבני חורין:
ואמר החכם לבנו דע כי ראש האמונה יראת האלהים ושמור מצותיו:
בני דע כי האלהים יעד הגבוהים להשפילם. והשפלים להגביהם. על כן השפל עצמך כדי שינשאך האלהים:
בני אל תאחר מהתשובה. כי יבא הפגע פתאום:
בני הרבה מהאוהבים ואל תתן לבך למעשה למי שהרע לך:
בני אל תמכור אשתך ביופי אשת זולתך. כי החשק מתעה השכל. וכבר התעה מי שהיה חכם ממך:
בני חשוב עצמך רש ואם תהיה עשיר. מפני שאתה נפרד מהעושר:
בני אל תעמוד לפני המלך כשהוא כועס. ולא בפני הנהר כשהוא שוטף:
בני אל תגזור דבר עד שתועץ את מי שיישר אותך. בני ירא מרעי בני אדם והזהר מטוביהם:
בני שם קניניך בעולמך אשה טובה וחבר טוב. תנוח אל האשה בבאך ואל החבר בצאתך:
בני אין עושר כבריאות. ולא נעימות כלב טוב:
ואמר מי שקפץ ידו מהדלים ישליט האלהים המלכים בממונו:
ואמר הנדיבות ההרגשה. הטובה עם קבלה התעלומות:
ואמר העניינים שלשה. ענין שטובתו נראה. דבק בו ענין שרעתו נראת. סור ממנו. וענין שיש בו ספק. השלך על ה' יהבך:
ואמר אל תרבו לדבר מבלי זכר האלהים פן יקשה לבבכם. כי הלב הקשה רחוק מאלהים.
ואל תביטו בחטאי [בני] האדם מפני שאתם גדולים ותשכחו חטאיכם:

ואמר מי שנקה מן השלשה לא יחסר שלשה. מי שנקה מן הכעס. יגיע אל היקר. ומי שנקה מן העברות יגיע אל הכבוד. ומי שנקה מן הכילות יגיע אל הגדולה:
ואמר כפירת הטובה נבלה. וחברת הכסיל רעה חולה:
ואמר לא נוקש אדם שהכיר [מעלתו וערך] עצמו. ולא התחרט מי שעצם עיניו:
ואמר מדת האדם [כפי]. מקראי לבו וכפי [עצת האדם] ושכלו תהיינה מדותיו:
ואמר מי שחשב טוב על בני אדם אינו מבין ענייני הזמן:
ואמר מי שהתעצל לא יגיע אל הרפואה:
ואמר לא תשלם חכמת האדם עד שיהא מוקדם בשלשה. מאוחר בשלשה. נקי משלשה. סומך על שלשה. השלשה המוקדמות השכל והענוה והדבור. והמאוחרות החנף והמהירות ועזיבת המועצה. והשלשה שיהא נקי מהם. החמדה והחשק והכזב. כי מי שיחמוד יארוב. ומי שחשק תועה. ודברי. רוח וכזב מה יועילו כי אף על האמת יחשד. והשלשה שיסמוך עליהם. המתון והשתיקה והסבל:
ואמר מי שיוכל למנוע עצמו מארבע. ניצל מארבע. נמנע מארבע. המהירות והעקשות. והגאוה. והעצלות. כי פרי המהירות חרטה. ופרי העקשות העזות. ופרי הגאוה השנאה. ופרי העצלות הכשלון:
מי שמתקן את סתרו. יתקן הקדוש ברוך הוא גלויו. ומי שמתקן עניני אחריתו. יתקן הבורא עולמו ואחריתו. ומי שמתקן מה שבינו לבין הבורא. יתקן הבורא מה שבינו ובין בני אדם:
ואמר שלשה דברים אין מרגישין עמהם בגרת. המוסר הטוב. והתרחק מן ההזיק. וסור מן העברות:
ואמר החכם לבנו. בני הכן כספך ומחיתך ותורתך ליום מועדך:
ואמר ירא מישיבת הכסיל. כאשר תבטח בישיבת הדעתן:
ואמר מי שהוא סובל חברת הכזבן הוא רע ממנו. והרשע אינו שם על לבו מה שידבר. והירא אינו פוקד את דבריו:
ואמר מי שמשמר עצמו מהכזב מושל בלשונו וימעט חטאו:
כאשר ישבחוך בני אדם במה שאין בך. דאג ואל תשמח:
ואמרו מי שהתרחק מהחוטאים נצל מהמומים:
ואמר טוב רחוק נאמן. מקרוב מרמה:
ואמר [ההרגל] על כל דבר שלטון. ואין התחבר לנכונה כשאלת העצה. ולא התמדת הטובות בדבר כהענקה:
מי שגנה ענין עצמו בגלוי ישבחו לו בסתר. ומי שהראה מום בנפשו כבר שכחה:

ואמר כשתראה אדם מספר בך טובה שאין בך. אל תבטח בו:
וכשתראה שני בני אדם מתחברים שלא לשם שמים סופם להתפרד [שלא לשם שמים]:
ואמר. דין הכסיל שהוא משבח להפך מה שיודע המשובח מעצמו:
ואמר מי שהיו בו שלשה דברים כבר נשלמה אמונתו. כשהוא רוצה אין רצונו מוציא אותו אל השקר. וכשהוא כועס אין כעסו מוציא אותו מן האמת. וכשהוא יכול אינו שולח יד במה שאינו שלו:
ואמר שני דברים לא יתחברו. הנפש הטוב והכילות [והדלות]:
ואמר. ששה אין נמלטין מן הדאגה. עשיר שנורש. ועשיר שמפחד על ממונו. והנוטר. והחומד. ומי שמבקש חכמה שאינה ראויה. ומי שמתחבר עם אנשי המוסר מבלעדי מוסר:
ואמר שלשה דברים ראוי לחמול עליהם מכל אדם. דעתן שמנהיג [אותו] משוגע. וצדיק שמושל בו רשע. ונדיב שהוא צריך לנבל.
ואמר שאדם תפס את חבירו בקהל. אמר לו הגעני כי דברת בגנותי. ואמר לו חברת הרעים מביאה לחשוב רע על הטובים.
ואמר שלשה אינם נודעים אלא בשלשה דברים. העניו בעת שכועס. והגבור במלחמה. והאוהב בעת הצורך עליו:
ואמר על מלך אחד שהרג אחד משריו. ומצא כתוב בחגורתו אם הגזרה אמת. החריצות שקר. ואם הבגד בטבע. הבטחון בבלתי אנשי האמונה עצלה. ואם המוות אורב לבני אדם. הבטחה בעולם שגעון:
ואמר אין רש ורעב כחריצות ורעבון הנפש. ואין עושר כרצון וההסתפקות. ואין שכל כמו ההנהגה [הטובה]. ואין חסידות כיראה. ולא יופי כדעת נוחה:
ואמר אל תשיב אל הכסיל בטעותו כי אם תלמדנו [חכמה]. ישנאך:
ואמר אני ירא מחמוס מי שאינו מוציא עליו עוזר זולתי האלהים:
ואמר החל נפשך למונעה מתעותה. וכאשר תמנע תקרא חכם. ותהיה תוכחתך נשמעת. אם תוכיח ישמעו בני אדם דבריך וילמדו ממעשיך:
ואמר כשיתקבצו לאדם היראה והצדק אין מזיק לו החסרון:

פרק מד

אמר החכם מזלות העולם הזה על הבורא שאין ממרין אותו כי אם בו ואין מגיעין מה שיש אצל הבורא כי אם בהנחתו:

ואמר אין מבקשין העולם אלא לעושר ולמנוחה ולכבוד. ומבקש העולם לא יגיע אליו. והפורש ממנו יהיה יקר בעזיבת הבקשה מבני אדם. ועשיר בשמחתו בחלקו. ומניח בגופו. בהוצאות העולם מלבו ומגיע לבקשתו בלא טורח ובלא עמל:

ואמר אין ראוי לחכם שישמח על רוב הממון ולא שיתאבל על מעטו. אבל ראוי לו שישמח בשכלו ובמה שקדם ממעשיהו הטוב. מפני שהוא בטוח שאין שוללים אותו מה [שכבר] קדם ואין נתפס על זולתו:

ואמר בקש מה שאתה צריך לו. ועזוב מה שאין אתה צריך לו. כי בעזיבת מה שאין אתה צדיך לו. תשיג מה שאתה צריך לו:

ואמר מי שאוהב חיים יהי שפל:

ואמר זכור עם כל טובה סורה. ועם כל צרה התקוה לאלהים שיעבירנה. כי בזה תתמיד הטובה ותנצל מן החטא:

ואמר מי שאינו רוצה בגזירות הבורא נפשו דואבת על העולם. ומי שאינו רואה שיש לבורא [עליו] טובה אלא במזון וכסות הוא בער. ומי שמביט אל מה שיש ביד זולתו מאריך דאגתו. ואין מעלה לכעסו ארוכה:

ואמר מה יתרון הרש על העושר! כי אינך רואה אדם שממרה הבורא להתרושש אך להעשיר:

ואמר אין האדם הומה על העולם עד שתדבק נפשו בארבע מדות. רש שאינו מגיע להעשיר. ודאגה שאין לה סוף. וטרדה שלא יפנה ממנה. ומאויים אשר אין להם תכלית:

ואמר מי שיקרה נפשו בעיניו קטן העולם בעיניו:

ואמר איזה היקר מבני אדם? מי שאינו משגיח העולם ביד מי שיהיה.

ואמר מי שייטיב החיים וידחה האבל? שידע האדם ערך העולם אצל עצמו וערך עצמו אצל העולם. שכבר נאמר כי מי שיקל אותו יכבדנו ומי שיכבדנו יקל אותו מפני שאחרית עשרו רש. וסוף גדולתו שפלות. ועקב שלותו מדוה:

והאדם בו כמו פרי האילן. אם לא יפסד באחד מן הפגעים. כאשר יכשל יבול:

והוא עוד כמו שסבבוהו חיות רעות ופגע האויבים בכל מוצא ומבוא שאם ינצל מקצתם יטרפוהו קצתם. ומי שהוא יודע העולם הידיעה הזאת לא ישמח לטובו. ולא ידאג לרעתו.

כאשר אמר החכם העולם הזה רבו [בו] כמה יגונים ומה שהיה משתון הוא ריוח:

ואמר איזהו נדיב? מי שהתנדב בעולמו לתקן אחריתו:

ואמר חשוב לעולמך כאלו תחיה לעולם. ולאחריתך כאלו תמות למחר:

ואמר אין במדות הטובות כשתים. יגיעה ללא עולם. ושפלות ללא זלות:

ואמר הגדולה עם השפלות. והכבוד עם היראה. והעושר עם ההסתפקות.

ואמר החכם לחביריו יהי המות נקל בעיניכם כי מרתו ביראתו:
ואמר רפאות הנפש האמת והצדק. ונזקה השגת התאות הבהמיות:
ואמר מותו ברצון. תחיו בטבע:
ואמר המות שתי מיתות. מיתה רצונית. ומיתה טבעית. ומי שממית עצמו מיתת רצון. תהיה מיתתו הטבעית חיים לו:
ואמר מי שאוהב נפשו ימיתנה [מיתת רצון]:
ואמר [מי שאוהב את] הקנינים מקור האבל. תמעיטו קניניכם ותמעיט דאגתכם:
ואמר טוב שתכאב נפשך לאנשי הצרות משתשמח באנשי הנעימות:
ואמר דמיתי האדם בבקשת העולם כצמא שהגיע למים מלוחים כל אשר ישתה מהם יוסיף צמאו:
ואמר דומה האדם בבקשת העולם לכלב [רעב] שמצא עצם ולעס אותו. ומרוב לעסו יצא הדם מפיו והוא מוצץ הדם וחושב כי הוא מן העצם והוא מדמו. ובן האדם בעוד שהוא מתעסק בעולמו בבלתי עבודת האלהים הוא חושב כי הוא קונה והוא מפסיד מפני שהוא נתבע על מעשהו:
ואמר מי שלא דאג על מה שלא הגיע לידו נחה נפשו וזך שכלו ויאריכו ימיו:
ואמר תחלת מקראי האבל. אהבת העולם [הזה]:
ואמר מי שמתאבל על העולם התקצף על אלהיו:
ואמר שאדם אחד אמר לחכם [צוני] הורני. אמר אל תהי שמח במה שהגיעך מן העולם. ואל תדאג על מה שלא הגיע לך ממנו. והיה שמח במה שהקדמת ודאג על מה שהנחת. ופחד ממה שאחר המות:
ואמר שים החרטה מדתך הגיע אל השמחה באחריתך:
ואמר איזהו המצליח בסחורתו? אמר זה המוכר הכלה [וקונה] הקיים:
ואמר ממומי העולם שאינו נותן לשום אדם מה שראוי לו או שיוסיף לו או יגרע:
ואמר מי שמתחכם לדבר עברה יהי רחוק מתאותו וקרוב אל מגורתו:
ואמר מי ששם עבודת האלהים מסחרו יבואהו הריוח מבלי קרן:
הפרישות מן העולם פנאי ללב ומנוחה לגוף. ואהבת עולם טרדת הלב ויגיעת הגוף. ומי שידע האל לא ידאג לחסרון ולא ישתומם לא מן הטרף ולא מן בני אדם:
מי ששם דאגתו אחר הבורא יעביר ממנו דאגת העולם הזה והעולם הבא:
ואמר לכל לבב יש דבר שמטרידו. והטרדה בעולם משברת העצמות ומכלה המוח:
ושאלו לחכם האיך ענינך? ואמר איך יהיה ענין מי שהוא כלה בעמידתו ונגוע בבריאותו ונפגע מצד בטחונו:

ואמר לחכם. פלוני קנה הון גדול. אמר קנה ימים שיוציאנו בהם:
ואמר שמלך הודו נתן לאחד מעבדיו העומדים עליו כתב אחד ואמר לו כשתראה אותי כועס [הרבה] תנהו לי. והיה כתוב בו הרפה. כי אינך אלהים אבל אתה גוף כלה שיאכל קצתו את קצתו. וישוב רמה ותולעה ועפר:
והיה למלך שבא עבד קטן. צוהו שיעמוד לפניו בעת שיצוה להכות בני אדם בשוטים ויאמר לו אדוני המלך זכור יום הדין:
ואמר שחכם אחד מכר את קרקע בשמונים אלף דנרי זהב. אמרו לו ולמה לא תקצה מן הממון הזה מטמון לבניך? אמר לו אני אשימנו כולו מטמון לעצמי אצל הבורא ואשים הבורא מטמון לבני ונתנם כולם לצדקה:
ואמרו לחכם מת פלוני שהיה בחוזק בריאתו. ואמר הישנו בריא מי שהמות תלוי בצוארו?
ואמר שחכם ראה אדם אחד דואג. אמר אם דאגתך על העולם הזה כבר הניח לך אלהים ממנו. ואם דאגתך על העולם הבא. יוסיף לך האלהים דאגה:
ואמר כאשר יבין הנלבב את העולם ימצאנו אויב שלובש כסות אוהב:
ואמר שחכם אחד חלה. שאלו אותו האיך ענינך? אמר ומה יהיה ענין מי שרוצה ללכת בדרך רחוקה מבלי צדה. וירד אל בור במדבר מבלי צוות. ויבא לפני המלך שהקדים להתרות בו מבלי טענה. ומי שפוגע אלו הצרות מה יהיה ענינו?
אמרו לו ואחר כל זה מה יהיה? אמר מי שקנה הרב במעט והכיר כל אלו הצרות ומושל בתאות עולם קטן בעבור עולם גדול. אשריו ואשריו:
ואמרו שנמצא בארץ רומי אבן אחת כתוב עליה בכתב רומי. בן אדם עשה בעוד שתוכל לעשות והשלך על האלהים יהבך. ואל תתן לבך לראות [דאגת] יום שלא בא. שאם יהיה מימיך יביאהו הבורא על כרחך:
ואל תתמה על קבוץ הממון. כי כמה בני אדם מקבצים לבעלי נשותיהם. והמעטת האדם על עצמו רבוי באוצר זולתו. והמשכיל מי שנוכח בדברים האלה ועשה בהם:
ואמרו שנמצא בארץ יון על שער מדינה חרבה אבן כתוב עליה בכתב יוני. בן אדם אלו היית מעיין במעט שנשאר מימיך היית מואס במה שתקוהו ממעט מאוייך. והיית מקצר מחריצותך ותחבולתך. כי אחריתך להתחרט יום שתמעד רגליך. וימסרוך בני ביתך ואנשיך. ויניחו קרוביך. ויפרדו מעליך אוהביך. ולא תשיב לביתך ולא תוסיף עוד במעשיך:

ועוד היה כתוב בה. בן אדם רצית מן העולם בתאוה כלה ומנעימותיו במה שהוא חולף ומהונו במה שתוציא. תקבץ לנפשך העונות. ולבני ביתך הממונות. וכאשר תמות תשא עונותיך אל קברך ותניח ממונך לבני ביתך:

ואמר אדם אחד לחכם כמה רישך גדול. אמר לו אלו היית יודע מהו הרש. היית טורדת אותך החמלה על נפשך מהחמלה עלי:

ואמר שחכם אחד היה במדינה והיו אנשיה בצרה גדולה והיה מדבר דבריו ולא היה מרגיש לצרה. אמרו לו הלא תצטער למה שכלנו בצער? אמר להם לא. אמרו לו ולמה? אמר להם אם הייתי רואה אותו בחלומי לא הייתי מרגיש בו בהקיץ על כן לא אצטער על זה למה שאני רואהו. כי כאשר אשוב אל השכל האמת יהיו עניני העולם כחלום והעצה הברורה בהקיץ. וכמו שהנר עין האור כן השכל עין הנפש. וכאשר השמש אור העולם כן הנפש אור הגוף:

ואמר כי נמצא בארץ ערב כתב כתוב על שלשה קברים. על האחד כתוב איך יועם בחיים מי שיודע כי האלהים ידיננו על הטוב ועל הרע ויגמלנו כפעלו. ועל הקבר השני כתוב ואיך ינעם מי שיודע שהמות יבואהו פתאום ויסירהו ממלכות וגדולה וישכיבהו בבית חשך המעותד לו. ועל השלישי כתוב ואיך ינעם בחייו מי שהולך אל מערה שמכלה מראהו ומשנה זוהר פניו ומכלה גופו ועצמותיו.

ואמר החכם כמה פוגע ביום שלא ישלימהו ומיחל למחרת ואינו מימיו:

ואמר אלו הייתם רואים קצביו והליכותיו הייתם מואסים הממון ותהפוכותיו:

ואמר בן אדם טורח במה שישמח יורשו. והקבר יורש. במה שיטרח לו האדם:

ואמר הטוב שבעולמך מזוג. לא תאכל ממנו דבש [ממש] כי אם מעורב בארס:

וכאשר ישלם דבר שתקוה תועלתו. צפה לסורו כשתשמע נשלם:

ויראת האל העוז והכבוד. והתפארך בעולם הזה הוא החסרון [והבוז]:

פרק מה

אמר החכם מי מבני אדם דאגתו ארוכה? אמר מי שאין לבו בטוח בטרפו:

ואמר הדואג אשר לא יתום יגונו. והיגע אשר לא תהיה לו מנוחה. המגביר זלות החריצות על יקר ההסתפקות. והמבקש יותר מכדי ספוקו. והחומד בני אדם במה שחננם הבורא:

ואמר שחכם אחד עבר על אדם אחד. אמר לו האיך חריצותך לעולם? אמר אני רודף אחריו. אמר לו השגת ממנו דבר? אמר לו לא כי אם מעט מזער. אמר לו אם לא השגת בעולם הזה שאתה רודף אחריו כי אם מעט מזער. מה תשיג מהעולם האחר שאינך רודף אחריו:

פרק מו

אמר [המחבר] החכם אין רש יותר ממי שאינו שמח בחלקו. ולא תשבע עינו:
אמר אין רש כמי שלבו דואג מן הרש:
ואמר הקבר ולא הרש:
ושאלו לחכם האיך ענינך? אמר מה יהיה ענין מי שאבד ממונו ונשאר מנהגו:
ואמר תן למי שתרצה תהיה נגידו. והתיאש ממי שתרצה תהיה כמוהו. וכבד מי שתרצה תהיה מכובד ממנו. ותצטרך למי שתרצה תהיה נקל בעיניו:
ואמר כשימעט הון האדם אין בניו רוצים את דעתו. ומשיבין על דבריו ועל מצותיו:

פרק מז

אמר החכם אל תחשוב מה שתמצא ידך ותגיע אליו כשתחלל מעלתך. ותכלה זוהר פניך. כי מה שחסרת גדול ממה שהועלת:
ואמר טעמתי מרירות כל הדברים. ולא מצאתי מר כטעם השאלה:
ואמר החכם מה הפצע שאין לו רפואה? אמר כשיצטרך הנדיב אל הכילי וימנע ממנו
ואמר החכם חסרון הצורך טוב משאלתו ממי שאינו ראוי לשאול ממנו. והרעה גדולה כשלא יפיק רצונו:
ואמר כי אדם [אחד] בא אל חכם ואמר לו התפלל עלי אל אלהיך שלא יצריכני לבני אדם.
אמר אי אפשר שלא תצטרך לבני אדם. אבל האלהים אל יצריכך אל הנבלים מבני אדם:
ואמר שהיה חכם מתפלל אל תצריכני אל הרעים ואם תצריכנו לאחד מברואיך יהיה אל הטוב שבהם [והבשת פנים]. והנפש הנדיבה שבהם. ואל הלשון המתוקה שבהם. ואל מי שלא יזכור לי טובתו [לביישני מהם]:
ואמר החכם לבנו התפלל אל ה' אלהיך שלא ישים טרפך על ידי הרעים מבריותיו כי זה מרע המזל:
ואמר מי ששואל יותר מצרכו וערכו כדי הוא שימנעו ממנו:
ואמר הכילות גריעות והמהירות טעות. והחריצות הפסד:
ואמר מי שהאריך לו מועדו ומנע ממך [טרפו] וטובתו. בצורות המצוירות תמצא כמוהו:
ואמר כשתשאל מן הכילי שאלה. ימנע ממך וישנאך:
ואמר מי ששואל שאלה מכילי הוא יותר פחות ממנו:
ואמר אכסנאי הכילי לא יפחד מן הקבסא ולא יצטרך אל מרקחת:
ואמר מי שמתארח אצל הכילי תתענה בהמתו ואינו צריך להפנות:

ושאל מלך אחד את שריו מה הרע שבדברים? אמר לו הרש. אמר להם הכילות שאינו סר מבעליו עד שיורישנו הקלון:
ואמר המבקש מן הכילי כמבקש לצוד דגים במדבר:
והיה אחד מן הנדיבים אומר לחבריו כשתצטרכו לי בדבר אל תבקשו ממני פנים אל פנים. כי אינני רוצה שאראה בכם זלות השאלה. אבל כתבו אלי שאלתכם באגרת:
ואמר לא לקח המחלל הדר פניו בשאלתו תמורה ואם הגיע [בה] להעשיר:
[ואמר אם תשקל השאלה עם המתנה. תכריע השאלה את המתנה]:
ואמר כשתשאל שאל מאנשי הנדיבות והחסד. ואל תשאל מן הכילי כי איננו שמח בשאלתך:

פרק מח

אמר החכם מפחיתות הנפש שתקנא באוהב נח אל טובתו:
ואמר הקנאה לבני אדם כחולי הגוף. והיא מביאה לידי השחפת:
ואמר החכם לבנו. בני השמר מן הקנאה כי היא נכרת בך ולא תהיה נכרת בשנאך.
ואמר לא ראיתי חומס נפשו כמקנא. אבלו מתמיד ונפשו דואבת. ושכלו חסר. ולבו הומה:
ואמר כל אדם אוכל לרצון חוץ מן המקנא על הטובה שאינו מרוצה אלא בסורה:
והיה המקנא אשם בעבור שהוא שונא מה שהבורא חפץ. והתקצף מיתרון רוע לבב על אשר נתן לזולתו ומנע ממנו:
ואמר כל שנאה יש תקוה לרפואתה חוץ משנאה ממי שישנאך מקנאה:
ואמר המקנא ימיו מעטים מפני שדואג למה שלא יזיקהו ולא יועילהו וימות ביגון:
ואמר אדם לחברו אני אוהב אותך אמר לו ולמה לא תאהבני? ואין אתה מאנשי אמונתי ולא מקרובי ומשכני. ופרנסתי על ידי זולתך:
ואמר אל תקנא באחיך על אשר לו. כי הוא ינעם בחייו ואתה תשבע דאגה ונדודים:
ואמר דייך מן המקנא שיאבל לשמחתך ולטובתך:

פרק מט

אמר החכם מי שמתקשט במה שאין בו יגלוהו עדי הבחינה.
ואמר מי שמתקשט במה שאין מטבעו רוצה להכריח הטבע והטבע מכריחו. כמי שצובע השיבה ומגלה אותו הגדול:

ואמר די לאדם מום שיתבאר לו מבני אדם מה שנעלם ממנו מעצמו. ושיאשים בני אדם על מה שהוא עושה כמוהם. ושיזיק את שכינו:

פרק נ

אמר החכם מי שרב רוע לבבו יהיה שמו רע ומיתתו רעה:
ואמר. החבר הרע כחלי הרע הוא פושט בגוף הנה והנה. חוקר על מומי חברו ומעלים זכיותיו:

פרק נא

אמר החכם שאדם דבר מום בחברו אצל אחד מהגדולים. אמר לו הוריתני על רוב מומיך. במה שאתה מרבה לספר במומי בני אדם. כי המחפש במומי בני אדם אינו מחפש אלא כפי [אשר בו] מומיו וכדמותם:
ואמר אדם לחברו אני רוצה לרחקך בשביל שמדברים בך בני אדם. אמר לו שמעתני מדבר באחרים? אמר לו לאו. אם כן הרחק המדברים:
ואמר שאדם האשים את חבירו על דבר ששמע ממנו והתנצל עליו. אמר לו והלא הגיד נאמן? אמר לו אלו היה נאמן לא היה מגיד:
ואמר אדם אחד לחברו הגיעני שאתה מדבר בי. אמר לו אם כן אתה נכבד בעיני מעצמי:
ואמר שאדם אמר לחברו הגיעני שדברת בי. אמר לו נפשי יותר יקרה בעיני:
ואמר החכם מי שיאמין הרכילות לא ישאר לו אוהב אפילו אם יהיה חביב או קרוב:
[אל תעזוב האוהב בעבור רכילות הרוכל]:
ואמר אל תגלה מסתורי רעות בני אדם פן יגלה הבורא מסתורי רעותיך. וספר בטובתם כשתזכיר שמם ואל תגנה אותם במה שיש בך:
ואמר מי שמגיע הגדוף הוא המגדף:

פרק נב

אמר החכם האלהים יצילני משכן רע שעינו רואתני ולבי חושב. כי אם יראה טובה יעלימנה ואם יראה רעה יגלנה:
ושאלו לחכם איזה חלי יותר רע? אמר שכן רע. אם תדבק עמו יבהילך. ואם תרחק ממנו ידבר בך ויספר בגנותך?
ואמר מי שסובל הזיק שכינו. יורישנו הבורא ביתו:

פרק נג

אמר החכם מי שיזרע השנאה יקצור החרטה:
ושאלו לחכם במה יתנקם אדם משונאו? אמר שיוסיף מעלה יתרה בעצמו:
ואמר הזהר משנאת האדם אף מן הנקלה כי פעמים שיחנק האדם הגדול בזבוב קטן:
ואמר אין ברעות כשנאת בני אדם:

פרק נד

אמר החכם חמשה דברים בכסיל ואינם נמצאים בזולתו. כועס בחנם. [ונותן עינו במקום שאינו ראוי לו]. ומיגע גופו לריק ואינו מכיר האוהב מן השונא. ומגלה סוד. עוד שני דברים. משיב דבר בטרם ישמע. ומרבה להביט:
ואמר אוהב האדם שכלו. ושונאו כסילותו:

פרק נה

אמר החכם מי שאינו מתגאה בנפשו הגביהה. והמתגאה השפילה:
ואמר מי שבטח בעצתו תועה. ומי שסמך בשכלו נכשל. ומי שמתגאה על בני אדם שפל:
ואמר תמה אני במי שעבר במעבר השתן והדם מאין לו גאוה?
המתגאה בנפשו רואה בה מה שהוא גדול ממנה בקלות דעתו. ומראה שמחתו לזה. והוא והנקרא גאוה:
ושאלו לחכם מהו הגאוה? אמר שטות שאין בעליה יכול להניחה:

פרק נו

אמר החכם האוהב והשונא אצל השוטה שווים:
ואמרו מי שבני אדם שווים אצלו אין לשטותו רפואה:
ואמר איזה ראוי לקלון? מי שנכנס במקום שאינו ראוי לו. והנכנס במקום ואומרים לו שב פה ואמר לא כי אם כאן. והמאריך לספר דבר שאין שואלין אותו עליו:

פרק נז

אמר החכם כל אוהב שמתהפך ומשתנה באהבתו חשוב אותו כשונא ואל תבטח בו לעולם:

פרק נח

אמר החכם כשאתה חולק כבוד לאוהבך כראוי לו ואיננו חולק לך מה שראוי לך טוב שתעזבנו:

פרק נט

אמר החכם מי שנכנס במקום שיש שם בני אדם וישב מבלי רשותם יהיה נמאס עד שיקום:
ואמר דחה הכבד במעוט האזנתך אליו:
ואמר האכילה. עם האוהב מרקחת. ועם השונא קבסא:
ואמר מי שהאריך בשיחתו יקוצו בני אדם בדבריו:
ואמר שמלך אחד כתב בטבעתו הכבדת קום. ובאשר היה יושב אדם כבד עמו היה מראה אותו אליו:
וצוה החכם את בנו אל תשב עם הכבדים. כי מצאתי בספר רפואות שישיבת הכבד קדחת רביעית.
ואמר מי שיכביד נפשו עליך ומטריחך בשאלותיו עשה אזניך לו חרשת ועינך עורת:
ואמר כאשר ידע הכבד שהוא כבד. אינו כבד:
ואמר אל תשב עם הכבד כי ישיבתו דאגה:

פרק ס

אמר החכם מי שמתעקש עמך נפרד ממך ושנאך:
ואמר אל תתעקש עם הכעסן. כי תכעיסהו ותאשם. ואל יקבצו במושבך שני אנשים שחולקים לנצוח:

פרק סא

אמר החכם הנוצח ברע נצוח:
ואמר החכם לבנו חפצת לנצוח אדם רע? אמר לו כן. אמר לו אל תנצחנו עד שתהיה רע ממנו:

פרק סב

אמר החכם שמונה הם אם יבזו אותם אל יאשימו כי אם עצמם. הבא לסעודה שאינו קרוא לה. והמצוה בבית אדם בפניו. והמבקש כבוד משונאו. והשואל שאלה מכילי.

והנכנס בדברי שני בני אדם מבלי שיכניסו אותו בדבריהם. והמזלזל במלך. ויושב במקום שאינו ראוי לו. והמספר דבריו למי שאינו מאזינם:

פרק סג

אמר החכם הלצנות מעבירה המורא:
ואמר מי שמתלוצץ יהיה נקל. ומי שמרבה בדבר יהיה נודע בו:

פרק סד

אמר החכם מי שרוכב במהירות אינו בטוח מן המכשול:
ואמר החכם המתון שאחריתו השגה. טוב מן המהירוות שאחריתו חסרון:
ואמר שפת אמת פרי הצניעות. והחריצות יתרון התאוה. והמתון מגדול עוז. והמהירות מביאה אל החרטה:
ושאלו לאדם גדול במה הגעת אל כל הכבוד הזה ואתה מן הכושיים? ואמר בדבר אמת. והנאמנות. והמנע מן העיקש ושלא שאלתי על מה שאינו צריך לי:
ואמר החכם ראש כל מוסר השתיקה וראש השכל השפלות. ומי שהרבה בדבר נודע בו:
תם